

**Образ рівноапостольного князя Володимира
Великого в билинах київського циклу.
Рецензія на книгу
«Златоплуг: епос України-Русі»**

*протоієрей Віктор Пушко
викладач кафедри Священного Писання і Богослів'я Волинської
православної богословської академії.*

pushko@vpba.edu.ua

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2025-13-184>

*Златоплуг: епос України-Русі. (На київ. циклі билин) / відтвор. сучасною
укр. мовою, впорядкув. з дод. власного матеріалу В. Гребенюка, худ. оформл.
А. Гребенюка. Вид. 2-ге, доопрац. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 300 с.*

На самих початках вітчизняної літератури видатним явищем стали билини, або старини¹.

Але билини київського циклу — а були ще давні новгородські та пізні московські — перестали звучати на наших землях до середини XVII ст. Спершу вони ще побутували поруч із ранніми думами, взаємодоповнюючись (яскравий приклад цьому — билини і дума про Олексія Поповича). А згодом бурхливі часи Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького зовсім заступили далекі вже на той час події давньокняжої доби, тож билини в Україні більше не виконувалися. Щоправда, билинні мотиви збереглися в народних легендах, казках, колядках тощо.

Однак, занесені русинами на північ від Київщини й Чернігівщини під час колонізації угро-фінських земель, наші билини побутували там і надалі, вже

¹ Грушевський М. С. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. Т. 4, кн. 1. Київ, 1993.

місцевими говірками російської мови, а згодом були записані фольклористами як «великорусские».

Проте настала пора повертати ці скарби назад. Недавно український літератор Віктор Гребенюк уклав частину київських билин суцільним сюжетом. Він мав за зразок метод складання великих національних епосів² інших народів із героїчних творів малих форм (як-от «Калевала» у фінів, «Давид Сасунський» у вірмен, «Пісня про Роланда» у французів і т. д.).

Книга «Златоплуг»³, створена у жанрі, якого донедавна не було в українській літературі⁴, відкриває для нас світ билинної Русі, багато в чому невідомий сучасникам, а рівноапостольного князя Володимира Хрестителя — у зовсім незвичайному вигляді. Щодо цього останнього нам треба правильно виставити акценти.

Київський цикл билин має другу назву — володимирів цикл, оскільки первопрестольний князь Володимир Святославич є осереддям усіх оповідей. Хоча його не можна назвати головним персонажем, але основні події так чи інакше обертаються навколо нього. На безконечному пиру в стольнокиївського бенкетують богатири, там великий князь дає одному чи двом із них наказ, витязі їдуть його виконувати, з ними відбуваються різноманітні події, після яких з перемогою повертаються.

Але з уст гуслярів, як це було зафіксовано у XVIII–XIX ст., ми не впізнаємо святого Володимира, добре відомого із його життя. В усіх билинах володимирового циклу, де він фігурує, постає перед нами переважно негативними рисами. Причому не тими, котрі містяться в житті (незмірно хтивий до жінок, жорстокий — до хрещення, надмірно м'який до злочинців — опісля).

Тут він показаний безвольним (змій Тугарин, себто половецький хан, блудить із княгинею на очах у всіх, а князь змовчує), гірким п'яницею (незкінченна гульня з чашами в півтора відра, причому змушує до хмільного в таких кількостях і підданих), нестримний любитель азартних ігор (одного разу навіть програв Київ ординському послові й попросився залишитися в столиці хоч би посадником), боягузливий (ніколи не виступає поперед свого війська, як було узвичаєно), бездарний як організатор (замість подбати про оборону Києва, готовий одразу втекти з нього), загребуший (вже був гото-

² Великий поетичний епос. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Великий_поетичний_епос

³ Златоплуг : епос України-Русі. На київ. циклі билин / відтвор. сучасною укр. мовою, впорядкув. з дод. власного матеріалу В. Гребенюка. Луцьк : Надстир'я, 2022. 350 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=19271&page=7>

⁴ На кілька років раніше вийшла епопея «Козаччина», яку подібним чином вивершив Андрій Шмалько: Козаччина : поема з народних вуст. Складена за текстами українських народних дум XVII–XVIII століть. Шмалько А. *Епос, якого нема*. Київ : Зелений пес, 2007. 176 с. С. 23–169.

вий відпустити Солов'я Розбійника за великий викуп), невдячний і недовірливий, вередливий...

Причому билини, де цей угодник Божий постає в такому глузливому вигляді, публікувалися за царизму, значними тиражами, з дозволу цензури, навіть для шкільних бібліотек. Як це все розуміти?

Дослідники висловлюють різні міркування. Напевно ж, коли старини ще побутували як твори елітні, виконувалися при великокняжому дворі, таких вольностей гуслярі собі не допускали. А от коли ввійшли в репертуар скоморохів, а потім селян, наголоси змістилися. Могли відбитися при цьому настрої частини великокняжої дружини, зокрема варягів, який відсторонили від головних ролей; напевно ж, далася взнаки мистецька стихія «вільних акторів» середньовіччя; той факт, що Володимир прийняв хрещення з напіваріанським символом віри, як це зафіксовано в Літописі руському⁵, наклало загальне несприйняття князя деkim з освіченої верстви. Є також думка, що в билинному образі Володимира злилися, як це притаманно для фольклору, риси кількох осіб: на стольнокиївському престолі в різні роки правили чотири князі Володимири, а ще, можливо, народна пам'ять зберегла і якогось долітописного вождя полян із таким ім'ям.

Але не варто заперечувати, що Володимир Великий, як і всяка людина, мав свої гріхи (адже тільки Бог без гріха), та в устах тодішніх співців їх — що характерно для художньої творчості — було гіперболізовано. Таке розуміння може пояснити, чому царська цензура не піддавала корекції билинні фрагменти з «негативним Володимиром», і вважатися прийнятним у наші часи.

Дата надходження: 21.08.2025

The Image of Prince Volodymyr the Great in the Epics of the Kyiv Cycle. Review of the Book «Zlatoplug: The Epic of Ukraine-Rus».

Archpriest Viktor Pushko

*teacher at the Department of Holy Scripture and Theology
of Volyn Orthodox Theological Academy.*

pushko@vpba.edu.ua

⁵ Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ : Дніпро, 1989. 591 с. С. 64. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit06.htm>